

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Muu järjestö

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Lain tarkoituksen: vammaisen henkilön yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja osallistumisen toteuttamisen sekä niiden toteutumisen esteiden ehkäisyn ja poistamisen, itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tukemisen sekä kauttaaltaan asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisten, riittävien ja laadultaan hyvien palvelujen turvaamisen. Tarkoituksipykälä antaa yhdessä perustelujen tarkennuksen kanssa hyvän pohjan ehdotetun lain toimeenpanolle ja palveluja koskevien säännösten tulkinnalle ja soveltamiselle myös yksittäisten päätösten tasolla. On hyvä, että tulkinnanvarainen vaikeavammaisuuden käsite subjektiivisten oikeuksien perustana poistuu ja esityksen lähtökohtana määriteltäessä vammaisen henkilön oikeutta saada palvelua on henkilön yksilöllinen avun ja tuen tarve.

2.

On hyvä, että vammaisten henkilön osallisuuden ja aidon vaikutusmahdollisuuden tärkeyttä korostetaan niin palvelutarpeen arvioinnissa kuin palveluiden ja niiden toteuttamistavan määrittelyssä. Palveluprosessia koskeva sääntely painottaa yksilöllistä tarvetta palveluperusteena sekä asiakkaan edun ensisijaisuutta. On hyvä, että päätösten tekeminen toistaiseksi voimassa oleviksi näkyy lain tasolla, se parantaa palvelukokonaisuuden jatkuvuutta.

3.

Liikkumista tukevien palvelujen laajemmat mahdollisuudet ja toteuttamistavat lisäävät arjen joustavuutta ja omannäköisen, yksilöllisen elämän mahdollisuuksia vammaiselle henkilölle.

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Taloudellisen tuen pykälää (25§) tulisi muuttaa siten, että teknisten ratkaisujen ja muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden hankkimisesta aiheutuvat kustannukset tulee korvata vammaiselle henkilölle kokonaan, ei vain puoliksi, silloin kuin ne ovat välttämättömiä. On mahdotonta ennakoida kattavasti esim. tulevaisuudessa saatavilla olevia apuvälineitä ja rajanveto lääkinnällisen kuntoutuksen ja vammaispalveluna saatavan apuvälineen välillä voi olla hankalaa. Apuvälineen tarvetta tulisi arvioida lain tarkoituksen ohjaamana asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisesti. Esim. diabeteksen lisäsairauksien vuoksi vammautuneilla henkilöillä voi tulla

apuvälinetarpeita näkövammaan tai liikkumiseen tukeen liittyen, joita ei ole ennakoitu lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteissa.

2.

-

3.

-

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain luonne käy selvästi ilmi sekä pykälistä että perusteluista. Ensinnäkin lakia tulisi soveltaa silloin, kun sosiaalihuoltolaki yleislakina tai muu ensisijainen laki ei turvaisi vammaisen henkilön tarpeen mukaisia sekä hänelle välttämättömiä ja sopivia palveluita, ja toiseksi laissa tarkoitettuja palveluja saavan henkilön olisi täytettävä kaikki vammaisen henkilön määritelmään liittyvät edellytykset.

Tähän liittyy kuitenkin ongelmia etenkin ikääntymisrajaus osalta. Lakia ei sovellettaisi henkilöön, jonka toimintakyvyn heikentyminen johtuu pääasiassa korkeaan ikään liittyvästä sairaudesta, vammasta tai rappeutumisesta. Ikääntymisrajaus myötä voi syntyä tilanteita, joissa esimerkiksi sairauden etenemisestä tai perussairauden myötä kehittyvistä lisäsairauksista johtuva toimintakyvyn heikkeneminen ja avun tarve voidaan määritellä johtuvaksi korkeasta iästä, ja näin jättää henkilö lain soveltamisalan ulkopuolelle. On tilanteita, joissa on haastavaa arvioida, johtuuko palvelun tarve ensisijaisesti ikääntymisestä, vammasta vai pitkäaikaissairaudesta. Näin on myös niiden vammaisten henkilöiden kohdalla, jotka ikääntyvät ja joiden palvelutarve ikääntymisen myötä muuttuu ja lisääntyy.

On valitettavaa, että lain perusteluissa tuodaan esiin uudistukseen käytettävissä oleva rajallinen määräraha välttämättömänä syynä rajata vammaisen henkilön määritelmiä siten, että jatkossa ikääntyvät henkilöt saisivat palvelunsa sosiaalihuoltolain perusteella. Perusteluissa tuodaan esiin erityisen paljon painetta vammaispalveluihin luovina ryhminä esimerkiksi ikääntyvät muistisairaat ja heidän kasvava määränsä. Syynä sille, että kunnat ovat vähitellen alkaneet myöntää iäkkäille henkilöille palveluita vammaispalvelulain perusteella, nähdään perusteluissa esimerkiksi osin puutteelliset iäkkäiden henkilöiden palvelut ja osin vammaispalveluiden maksuttomuus. Perusteluissa mainitut erilaiset lähtökohdat palvelutarpeen arvioinnille ja palvelujen toteuttamiselle eivät ole täysin kestävä. Perustelujen mukaan iäkkäiden henkilöiden palveluissa on esimerkiksi erityisen tärkeää ehkäistä ennalta muuta palvelutarvetta, erityisesti pitkäaikaishoidon tarvetta sekä tarjota iän mukaisiin tarpeisiin vastaavaa hoitoa ja huolenpitoa. Iäkkäiden henkilöiden palveluissa korostuu myös turvallisuus. Tämän kuvataan olevan olennainen ero suhteessa vammaispalveluihin, joissa painopiste on osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisessa kulloisenkin elämänvaiheen mukaisesti. On kiistanalaista, miten tässä arvioitaisiin ikääntyvien vammaisten henkilöiden tai ikääntyneenä vammautuneiden henkilöiden palvelutarvetta ja miten ratkaistaisiin sovellettava lainsäädäntö.

Pääsääntöisesti ihmisten siirtäminen vammaispalveluista sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin heikentää heidän tilannettaan. Näin on esimerkiksi asumispalvelujen, asunnon muutostöiden ja liikkumisen tuen kohdalla, kun niistä sosiaalihuoltolain nojalla voitaisiin periä suurempia asiakasmaksuja. Myös henkilökohtainen apu on monelle ikääntyneelle tarpeellinen palvelu kotihoidon palvelujen puutteellisuuden vuoksi, ja sen käyttäjämäärä on nopeasti kasvanut yli 65-vuotiaissa. Ikääntymisrajaus voi aiheuttaa välinputoamista, jos henkilö ei ole oikeutettu vammaispalveluihin ja saa sosiaalihuoltolain tai vanhuspalvelulain nojalla palveluja tarpeeseen nähden liian vähän.

Vammaispalvelulaki on osa sosiaalihuollon lainsäädännön ja palvelujen kokonaisuutta, ja vaikka lausuntopyyntö koskee vain käsillä olevaa esitysluonnosta, haluamme todeta, että ikääntymisrajaus muuttaisi merkittävästi sosiaalipalvelujen käytännön kokonaisuutta ja nykytilaa ja luo uusia palvelutarpeita, joihin tulee tulevaisuudessa sosiaalipalveluja koskevissa lakiuudistuksissa (esim. vanhuspalvelulaki ja sosiaalihuoltolaki) vastata.

Diabetesliitto tuo esiin, että ihmisten tarvitsemisessa palveluissa ensiarvoista on kautta linjan se, että henkilö saa tarvitsemaansa apua, ei sovellettava lainsäädäntö, ja että lakia tulkitaan asiakkaan edun näkökulmasta. Sosiaalipalvelujen ammattilaisilla tulee olla riittävää ja päivittyvää osaamista yksilöllisen tuen ja avun tarpeen arviointiin.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

On hyvä, että liikkumisen tuki monipuolistuu ja voidaan toteuttaa joustavasti. Laki jättää kuitenkin tulkinvaraa sen osalta, tuleeko hyvinvointialueen ottaa käyttöön kaikkia liikkumisen tuen

muotoja. Liikkumisen toimintamuodot eivät siis ole hyvinvointialueita velvoittavia vaan ainoastaan mahdollistavat erilaiset toteutusmuodot. Liikkumisen tuen väljät kirjaukset voivat johtaa eriarvoisuuteen vammaisten henkilöiden kesken niin hyvinvointialueiden välillä kuin saman hyvinvointialueen sisälläkin.

Esityksessä korostuva tarveperusteisuus voi edistää vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada myös liikkumisen tukea tarpeidensa mukaan toteutettuna: vammaisen henkilön yksilöllisen liikkumistarpeen ja asiakkaan edun tulisi olla toteutustavan valinnan perusteena.

Liikkumisen tuen palvelujen toimeenpanoa tulee seurata ja kehittää palveluja yhdessä vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen kanssa.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Kirjaukset matkojen minimimääristä ovat käytännössä muodostaneet maksimin. On huolehdittava siitä, että liikkumisen tukea voi saada minimimääriä enemmän, aidosti yksilöllisen tarpeen mukaisesti, eikä päätöksiä tehdä kaavamaisesti.

Ikääntymisrajoituksen vaikutus liikkumisen mahdollisuuksiin on huolestuttava asia. Ikääntymisrajoituksen myötä osa vaikeavammaisten kuljetuspalveluja käyttäneistä siirtynee sosiaalihuoltolain perusteella järjestettäviin matkoihin, jotka ovat harkinnanvaraisia ja määrärahasidonnaisia ja mahdollistavat asiakasmaksujen perimisen. Näiden ikääntyneiden henkilöiden tilanne tullee heikentymään.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Hyvinvointialueen korvaamisvelvoite teknisille ratkaisuille ja muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineille on hyvin ehdollinen. Ensinnäkin tulee arvioitavaksi, korvaako hyvinvointialue näiden apuvälineiden hankinnasta mitään (kirjaus ehdollinen: hyvinvointialue voi korvata) sekä se, mitä apuvälineitä korvataan, eli mihin asioihin pykälää sovelletaan.

Lisäksi katsomme, että ko. ratkaisut ja apuvälineet tulisi korvata täysimääräisesti, kun ne ovat vammaiselle henkilölle välttämättömiä, eikä vain puoliksi.

On mahdotonta ennakoida kattavasti esim. tulevaisuudessa saatavilla olevia apuvälineitä ja rajanveto lääkinnällisen kuntoutuksen ja vammaispalveluna saatavan apuvälineen välillä voi olla

hankalaa, mikä voi estää apuvälineen hankinnan. Apuvälineen tarvetta tulisi arvioida lain tarkoituksen ohjaamana asiakkaan yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisesti.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

-

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

-

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Lain vaikutusten seurannassa on syytä kiinnittää huomiota tulevaan oikeuskäytäntöön. Hallinto-oikeuksien tulkintakäytäntö voi olla hyvinkin erilaista ja tästä syystä yhdenvertaiseen kohteluun tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Lain soveltamisen ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta tärkeää tulee olemaan korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytäntö varsinkin uuden lain soveltamisen alkuaikoina.

Osa ehdotetun vammaispalvelulain pykälistä on laajoja ja osin epätarkkoja, ja perustelutekstissä palvelut näyttävät kattavampina kuin itse säädöstekstissä (esim. erityinen tuki ja asumisen palvelut, ml. esteettömän asumisen tuki, sekä liikkumisen tuki). Lain säännökset ja perustelut tulisi kirjoittaa niin selkeästi, että tulkintaa ei tarvitse runsain määrin hakea muutoksenhakuprosessin tai muun oikeudellisen prosessin kautta. Säännösten sisältöä ei voi laajentaa perusteluiden kautta. Yksittäisten palvelujen kohdalla oikeuskäytäntö tulee varmasti tarkentamaan lain soveltamista.

Tarkoituksipykälän perustelujen mukaan sekä palveluiden järjestäjän että tuottajan on seurattava, että palvelut toteutuvat sisällöltään ja laadultaan henkilön palvelutarpeen mukaisesti. Jos palvelut eivät toteudu suunnitellulla tavalla taikka henkilön avun tai tuen tarpeissa tapahtuu muutoksia, tähän on reagoitava nopeasti.

Lain on tarkoitus tulla voimaan suurelta osin yhtäaikaaisesti hyvinvointialueiden aloittaessa ja kahden suuren yhtäaikaisen muutoksen, sekä rakenteiden että sisällön, yhteisvaikutuksia on seurattava lain tarkoituksen toteutumisen näkökulmasta. Hyvinvointialueita tulee velvoittaa ja ohjeistaa lain toimeenpanon seurantaan ja kiinnittää erityistä huomiota vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Hyvinvointialueille tulee myös osoittaa riittävästi rahoitusta lain toimeenpanoon, sillä lain toimeenpanon myötä kustannukset voivat kasvaa myös tarvittavan sosiaalipalvelujen henkilöstön osalta.

Tuominen-Lozic Laura
Suomen Diabetesliitto ry